

HET UNIVERSUM VAN BELPAIRE IS EINDELOOS

ULRIKE BURKI

Karl Scheerlinck, Helga Van Beeck & Rita Vanderheyden (red.), *Marie-Elisabeth Belpaire. Een vrouw met impact* Gent, Academia Press, 2019, 304 pp., ISBN 9789401462624

Marie-Elisabeth Belpaire verdient een standbeeld, dat is het uitgangspunt van deze publicatie. Omdat een boek nu eenmaal gemakkelijker te realiseren is, moeten we het vooralsnog stellen met deze bundeling van 12 opstellen die samen het boek *Marie-Elisabeth Belpaire. Een vrouw met impact* vormen. De directe aanleiding voor deze publicatie was de honderdste verjaardag van de Katholieke Vlaamse Hogeschool voor Vrouwen, die op 5 oktober 1919 haar deuren opende. De opening van de Vlaamse Hogeschool mag een kroon op het werk van Belpaire heten. In het initiatief komen immers heel wat van haar idealen samen. Haar hele leven lang zette zij zich in voor Vlaamse emancipatie, vrouwen en onderwijs. Zelf genoot Belpaire een in die tijd voor meisjes ongewoon grondige opleiding, een voorrecht dat zij ook andere jonge vrouwen gunde. In 1874, toen ze amper 21 jaar oud was, werkte ze mee aan de oprichting van het Anna Bijnsinstituut: een middelbare beroepsopleiding voor meisjes. Het Anna Bijnsinstituut markeert de start van een reeks opvoedkundige initiatieven, die van groot belang waren voor de ontwikkeling van het onderwijs in Vlaanderen. In 1897 was ze betrokken bij de oprichting van de Extension universitaire pour les femmes, waarbinnen een leergang Vlaamse literatuur werd gedoceerd. En in 1912 opende de

Sint-Lutgardisschool in Antwerpen, waar het Nederlands als onderwijstaal werd gehanteerd.

Belpaires belangstelling voor de Vlaamse taal en de Vlaamse beweging werd in de jaren 1880 aangewakkerd door Hilda Ram. Ram was lerares aan het Anna Bijnsinstituut en raakte in die periode innig met Belpaire bevriend. Uit een brief die Belpaire in 1886 aan Ram richtte, blijkt hoe belangrijk zij geweest is voor Belpaires flamingantisme: “Zie zonder u, was ik gans verloren voor het Vlaams – ik zeg niet dat het verlies groot was, maar op zulk klein bootje, zijn toch alle handen nodig. Ge hebt me leren spreken en schrijven.” (p. 18)

Dat Vlaams schrijven was overigens van niet te onderschatten belang voor Belpaire, die niet alleen belangrijk was voor het Vlaamse onderwijs, maar ook in het literair-artistieke milieu een prominente positie innam. In 1900 richtte zij het literaire tijdschrift *Dietsche Warande en Belfort* op, een project van het katholieke en Vlaamsgezinde genootschap Eigen Leven dat twee jaar daarvoor, ook al onder haar impuls, tot stand was gekomen. En toen de Eerste Wereldoorlog uitbrak, stelde zij haar villa in De Panne open voor Vlaamse kunstenaars die aan het front gelegerd waren.

In de inleiding bij dit boek schrijft Ludo Simons dat het de bedoeling is van de opstellen “recht [te] doen aan de menigvuldige facetten van [Belpaires] boeiende persoonlijkheid”. Inderdaad komt Belpaire uit het boek naar voren als een bijzonder veelzijdig iemand. De bijdragen behandelen achtereenvolgens Belpaires opvoeding en wereldbeeld, haar sociale en politieke engagement tijdens de Eerste Wereldoorlog, de initiatieven die zij nam om het imago van de verpleegsters aan het front op te krikken, haar briefwisseling met koningin Elisabeth, haar strijd tegen de prostitutie, het literaire tijdschrift *Dietsche Warande en Belfort*, haar Christelijk-romantische kunstopvattingen, haar cor-

respondentie met Henriette Roland Holst, haar onderwijsinitiatieven en haar invloed op Maria Verstraeten, die bijna veertig jaar lang directrice van de Katholieke Vlaamse Hogeschool was en als intellectuele erfgename van Belpaire beschouwd kan worden. Een opmerkelijke bijdrage is het zevende hoofdstuk waarin Helga Van Beeck en Karl Scheerlinck verslag doen van een ontmoeting met Christine Van Cauwelaert. Zij is de dochter van de dichter August Van Cauwelaert, die door Belpaire als haar aangenomen zoon werd beschouwd. Terwijl in de andere bijdragen meer wetenschappelijke afstand wordt bewaard en grondig bronnenonderzoek primeert, ontmoeten we Belpaire hier op een haast intieme manier. Uit de herinneringen van dochter Van Cauwelaert leren we Belpaire kennen als een strenge en ongeduldige, maar liefdevolle vrouw. Een onvermoeibaar iemand, die er veel belang aan hechtte goed op de hoogte te blijven van de actualiteit. Zo herinnert Christine van Cauwelaert zich hoe haar vader elke ochtend stipt om acht uur naar het huis van Belpaire trok om er de krant te gaan voorlezen. Was hij iets te laat, dan telefoneerde zij en informeerde naar de reden van vertraging.

Dit beeld van Belpaire als een onvermoeibare vrouw met een grote belangstelling voor de actualiteit komt ook naar voren in de bijdrage van Dorien De Man en Jan Robert over de nog nauwelijks bestudeerde correspondentie tussen Belpaire en de socialistische dichter Henriette Roland Holst. Samen hadden zij het over literatuur, religie en politiek, maar ook over het weer en zieke huisdieren. Interessant is Belpaires vermaning als Roland Holst midden in de Tweede Wereldoorlog een samenwerking met Cyriel Verschaeve op touw wilde zetten: “... maar toen hij meldde wat u van zin waart met Cyriel V[erschaeve] moest ik mijn hart vastpakken. Henriettelief, uw naam mag aan zijn naam niet verbonden worden. Hoe kan hij, een vroom pries-

ter, heulen met onze verdrukkers, met de joden-beulen, met de vijanden van alle godsdiensten en beschaving.” (p. 200)

Belpaires afkeer van de collaborerende Verschaeve is illustratief voor haar gematigde houding binnen de Vlaamse beweging. Haar flamingantisme kenmerkte zich door een niet aflatende loyaliteit aan het Belgische vaderland, een katholieke inslag, een nadruk op intellectuele ontplooiing en een oriëntatie op het Vlaamse culturele leven. Daarbij oriënteerde zij zich sterk op de vrouwelijke kern van de Vlaamse beweging. Zo richtte zij in 1899 de naar haar tante vernoemde Constance Teichmannkring op, een soort losse bijeenkomsten waar verfransete dames van de hoge burgerij kennis konden maken met de Vlaamse taal en literatuur. En ook haar hier al vermelde onderwijsinitiatieven kaderen in dat intellectualistisch-feministische flamingantisme.

Dat dit boek een zo veelzijdig portret van Belpaire biedt, wil echter niet zeggen dat hiermee het laatste woord over haar is gezegd. In het dertiende en laatste hoofdstuk doen de redacteuren Helga Van Beeck, Rita Vanderheyden en Karl Scheerlinck een aantal suggesties voor vervolgonderzoek. Wie de uitdaging wil aangaan, mag dit boek trouwens dankbaar zijn. De redacteuren brachten het bestaande archiefmateriaal in kaart en zorgden ook voor de ontsluiting van een heleboel tot dusver ontoegankelijk materiaal. Naar aanleiding van deze publicatie stelde de familie Belpaire haar private archief beschikbaar in het Letterenhuis, waar het nu voor het grote publiek raadpleegbaar is onder de verwijzing ‘Antwerpen, Letterenhuis, Fonds Erven Belpaire-Teichmann’.

“Het universum van Belpaire is eindeloos”, zo schrijven de redacteuren. En de door hen aangereikte invalshoeken zijn dat ook. (p. 268) Onderbelicht in de secundaire literatuur bleven tot dusver bijvoorbeeld de dames die Belpaire omringden en inspireer-

den: haar tante Constance Teichmann, maar ook haar boezemvriendinnen Louisa Duykers en Hilda Ram. Ook haar artistieke voorkeuren en haar verhouding tot de kunstenaarsmilieus in Antwerpen verdienen nog meer onderzoek. Welke kunstenaars ontmoette zij in het huis van haar grootvader Théodore Teichmann? En wat valt er nog te ontdekken over de architecturale stijl van haar schoolgebouwen? Slechts één onderzoeksdomein blijft zowel in de opstellen uit het boek als in de onderzoekssuggesties uit dit laatste hoofdstuk vrijwel ongenoemd: Belpaires eigen literaire werk.

Marie-Elisabeth Belpaire schreef een klein, maar interessant oeuvre bij elkaar. Wie haalt dat oeuvre eindelijk van onder het stof? Geraldine Reymenants besteedt er in haar bijdrage over *Dietsche Warande en Belfort* wel kort aandacht aan, maar beschouwt het toch vooral als een opstapje dat haar een netwerk opleverde in het Vlaamse literaire milieu. En ook Kaatje Aerts en Rita Vanderheyden raken Belpaires verhalen en gedichten kort aan in hun bijdrage over haar kunststopvattingen, maar merken er niet veel meer over op dan dat ze vanuit hedendaags perspectief “weinig vooruitstrevend of vernieuwend” lijken. (p. 192) Belpaires literaire oeuvre werd tot dusver nog weinig onderzocht. Het is een gemist kans dat dit boek daar geen verandering in brengt. Temeer, omdat een beschouwing van dat werk nog meer diepte had kunnen aanbrengen in het hier geschetste portret. Belpaire speelde bijvoorbeeld een belangrijke rol in de ontwikkeling van kinder- en jeugdliteratuur. Samen met Hilda Ram publiceerde zij de reeks *Wonderland*, een verzameling bundels waarin zij vertaalde sprookjes en eigen werk publiceerden. Wat levert een aandachtige lezing van dat werk op? En hoe verhoudt haar inzet voor de kinderliteratuur zich tot haar onderwijsinitiatieven?

Hoe dan ook biedt dit boek een overvloed aan expliciete én impliciete aanknopingspun-

ten voor vervolgonderzoek. Deze publicatie is daarom niet alleen belangrijk om wat ze al is – een boeiende en veelzijdige studie –, maar ook om wat ze nog kan worden: een aanzet tot meer onderzoek naar Belpaires leven, haar idealen én haar werk. Want dat de zogenoemde “wijze vrouw van Vlaanderen” niet alleen dit boek en een standbeeld, maar ook nog veel meer boeken verdient, mag duidelijk zijn.